

Právní úprava stíhání násilného usmrcení člověka byla v Čechách ještě v 16. století velmi primitivní, zaostala a neodpovídala změněným společenským podmínkám, neboť v podstatě stále ještě vycházela z právních norem, jež vznikly ve 13. a 14. století.

Nedostatečná právní úprava se projevovala jednak v trestnosti zabití a ve stíhání pachatele. Některé případy usmrcení byly podle zemského práva považovány vůbec za beztrestné (na př. zabití toho, jenž dal „počátek“ ke krvavému sporu řeči, nadávkou, vytašením zbraně a pod., dále usmrcení psance, nevěrné manželky), jiné případy byly trestné jen mírněji — na př. usmrcení z nedbalosti. Nejasným zůstával v zemském právu i problém nutné obrany.

Stíhání pachatele bylo nadto v zemském právu 15.—16. stol. zcela závislé na soukromé iniciativě příbuzných zemřelého. Jedině na jejich zážitek bylo zahajováno řízení proti pachateli a na základě jejich rozhodnutí mohlo být také kdykoliv přerušeno a pachatel zůstal beztrestným. Z úřední povinnosti byly stíhány jen některé kvalifikované případy usmrcení — zabití soudních posílů, vražda spáchaná před králem nebo na soudu, stíhán byl rovněž pachatel, jenž byl označen jako podezřelý z vraždy při útrpném výslechu.

Usmrcení nebo vražda mezi šlechtici byly trestány podle zemského práva obvykle trestem smrti. Jen v případě zabití sedláka mohl se šlechtic vykoupit peněžitou částkou, při čemž tato možnost byla závislá na úvaze a rozhodnutí soudu. Provedení trestu však mohlo být — a také často bylo — prominuto panovníkem, který mohl cestou milosti odsouzenému pachateli „darovat hrdlo“. Jen výjimečně bylo ukládáno jako trest odnětí svobody. Velmi často však byl spor o usmrcení nebo vraždu rozhodnut buď vůbec bez soudu smírným vyrovnáním mezi poškozenými (pozůstalými) a pachatelem, nebo bylo řízení již zahájené, přerušeno a věc rovněž řešena soukromým smírem. Takového řešení sporů bylo v 16. století běžné a zemská zřízení je výslovně dovolovala. Uzavírání smluv mezi pachatelem a poškozenými bylo zakázáno teprve Obnoveným zřízením zemským.

Předmětem smlouvy, jejíž uzavření bylo pro obě strany zcela dobrovolné, byla obvykle peněžitá částka jako náhrada škod a útrat, které vznikly příbuzným usmrceného. Vzhledem k tomu, že její výše byla někdy značná (jako v případě, který uvádíme), můžeme předpokládat, že v této částce byla obsažena i náhrada za usmrceného, t. j. starobylá náhrada „za hlavu“. Kromě toho byly pravidelně ve smlouvě obsaženy jako vedlejší ustanovení i určité zákazy, a příkazy, adresované pachateli — na př. zákaz pobytu v zemi, zákaz účastnit se boje proti Turkům a nejčastěji i zákaz požívání vína, což bylo pravidelně podmíněno tím, že trestný čin byl spáchán v opilosti.

Někdy vyžadují příbuzní usmrceného i zvláštní pokoření pachatele, které spočívalo v odprošení a často i pokání, jež musel pachatel vykonat — na př. pouť do Říma nebo Palestíny a pod.

Otištěná smlouva mezi pachatelem — Vilémem Kaplířem — a poškozenými, kterými byli Vítové ze Rzavého, je typickou ukázkou takového smírného mimosoudního vyrovnání, jež spočívalo v náhradě škody ve výši 2000 kop míšeňských, čtvrtletním vězením a vedlejších ustanoveních.

Z literatury:

R. RAUSCHER: Usmrcení člověka v českém právu zemském, Praha 1927.

V. BRANDL: O hlavě či mužobojstvu v právě českém, Časopis Matice moravské, II., str. 145.

Z. WINTER: Kulturní obraz českých měst, II., (1892), str. 773—833.

J. JIREČEK: Slovanské právo v Čechách a na Moravě I., II.

„Jakož jsou oni páni bratři Vítové jeho pana Viléma Kaplíře obeslali před JJ. M. pány a vладыky na slavný soud zemský z mordu někdy pana Jana Vítvy bratra jejich, takové obeslání má se přetrhnutí a minouti a jak oni nadepsaní páni bratři Vítové tak pan Bohuslav nejstarší Víta streyc, též paní máti jejich ani žádný jiný nemají a moci jmíti nebudou pro takový mord na něho pana Viléma Kaplíře se navracovati a z něho viniti. Naproti tomu pan Vilém Kaplíř má a povinen jest na den sv. Martina nejprve příštího na hrad Pražský na bílou věž se postaviti a tam čtvrt léta neboližto 13 neděl pořád zběhlých zůstávati a odtud nevynikati, ale poněvadž na ten čas v trestání Božím a nemalém nedostatku zdraví (což se na něm očitě spatřuje) postaven jest, jestliže by se do téhož času sv. Martina s ním na zdraví nepolepšilo a on bez nebezpečnosti života svého takového vězení snéstí a podniknouti nemohl (seznaajíc to sami páni Vítové), tehdy jako křesťanští lidé mají mu dalšího termínu k takovému se na bílou věž dostavení propůjčiti.

Druhé: kde by který z pánů Vítů z těch, jenž se Vítové jmenují, byl aneb byli a on pan Kaplíř tam přijel, zvědouce o nich nebo o něm, má a povinen jest zase, by i na místo přijel a dolů s vozu neb koně ssedl, zase zpátkem se obrátili a odjeti, též jestliže by kde prve byl a který z pánů Vítů tu přijel, má odtud odjeti a tam se nezdržovati, vymíňujíc však hrad Pražský, všeckny soudy a kostely, též trefilo-li by se veřejné tažení, že by jak on Vilém Kaplíř táhl, aneb oni páni Vítové, tu může zůstati.

Třetí: vína nemá zde v království Českém dokud živ bude víceji za jeden den nežli čtyři žejdlíky míry Pražské, a to rozdílne, dva za obědem a dva za večerí píti, jak od jednoho dne k druhému, tak také od jídla oběda k večerí a od večere k obědu nemůže a nemá sobě vypůjčovati ani přichovávati; v jiných zemích ven z království tohoto a mezi jeho může vína vedlé vůle své užívati.

Čtvrté: zbraně připásané přes pole jedouce aneb jdouce pan Vilém Kaplíř může užívati a ji nositi, než kdy do příbytku aneb na místě kdekoliv přijede nebo přijde, má ji pacholeti aneb čeledínu svému od sebe dáti, tak aby ji k ochraně těla svého, kdyby mu toho potřeba nastala, užívati mohl. A tento artykul toliko do 3 let od zavření této smlouvy trvati má.

Páté: za škody, outraty a náklady má pan Vilém Kaplíř pánům bratřím Vítům a povinen jest 2000 kop míš. na hotově složití, však rozdílne, při tomto sv. Havle nyní přicházejícím anebo dvě neděle potom 500 kop míš., při sv. Jiří v létu budoucím 500 kop, při sv. Havle v témž létě 1000 kop též míš., však těch 1500, kteréž při nadepsaných dvou terminech dáti a odvésti vše bez ouroku má dvěma rozdílnými jistotami: jednu na 500, druhou na 1000 kop míš. nadepsaným třem pánům bratřím Vítům společně svědčící s rukojměmi pojistiti a od zavření této smlouvy a vejpovědi ve 2 nedělích pořád zběhlých v moc jejich od sebe odvésti.

Naposledy jestliže by kolikrátkoli on pan Vilém Kaplíř kterémukoli z nadepsaných artykulů zadosti neučinil (jakož ta naděje není), a to aby se na něj dostatečně prokázati mohlo tehdy mohou páni bratři Vítové na Jich M. největší pány ouředníky a soudce zemské na kancelář skrze suplikací to vznésti, a on od Jich Milostí obeslán jsouc, má se postaviti a 2 neděle na bílé věži zůstávati a smlouvě vždycky přecedosti činiti.“

Otištěný text je převzat z díla A. Sedláčka, České hrady a zámky IV., str. 325—326.